

Exil a identita

Ondřej Haváč

MASARYKOVA
UNIVERZITA

#516

OPERA FACULTATIS PHILOSOPHICAE
UNIVERSITATIS MASARYKIANAE

SPISY FILOZOFICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY

MUNI
ARTS

Exil a identita

Posrpnový exil v Rakousku a Švýcarsku

Ondřej Haváč

MASARYKOVA
UNIVERZITA

BRNO 2022

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Haváč, Ondřej, 1985-

Exil a identita : posrpnový exil v Rakousku a Švýcarsku / Ondřej Haváč. – Vydání první, elektronické.
– Brno : Masarykova univerzita, 2022. – 1 online zdroj. – (Opera Facultatis philosophicae Universitatis
Masarykianae = Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, ISSN 2787-9291 ; 516)

Anglické resumé

Obsahuje bibliografii a bibliografické odkazy

ISBN 978-80-280-0037-0 (online ; pdf)

* 314.15-026.49 * 314.15-026.49:32 * (=162.3) * 364-786-054.72 * 316.72/.75:314.15-026.49 * 316.347
* 316.344.8(=162.3) * 316.73 * 159.923.2 * 930.2-028.16 * 303.446 * (437) * (437.3) * (436) * (494) *
(048.8)

- exil – Československo – 1968-1989
- politická emigrace – Československo – 1968-1989
- Češi – Rakousko – 20. století
- Češi – Švýcarsko – 20. století
- integrace imigrantů – Rakousko – 1968-1989
- integrace imigrantů – Švýcarsko – 1968-1989
- národní identita – Česko – 1968-1989
- češství
- exilový kulturní život
- asimilace (sociologie)
- identifikace (psychologie)
- orální historie
- komparativní výzkum
- monografie

325 - Mezinárodní migrace, exil, kolonizace [15]

Recenzovali: prof. PhDr. Miloš Trapl, CSc. (Univerzita Palackého v Olomouci)
doc. PhDr. Pavel Mücke, Ph.D. (Univerzita Karlova)

© 2022 Masarykova univerzita, Ondřej Haváč

ISBN 978-80-280-0037-0

ISBN 978-80-280-0036-3 (brožováno)

ISSN 1211-3034 (print)

ISSN 2787-9291 (online)

<https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M280-0037-2022>

Obsah

1 ÚVOD	11
2 IDENTITA POD LUPOU	14
2.1 Za vším hledej...	14
2.2 Různé cíle, odlišné cesty	15
2.3 Předmět bádání	16
2.4 Stanovení hypotéz	17
2.5 Prameny a strategie sběru dat	17
2.5.1 Komparativní metoda	18
2.5.2 Prameny k tématu integrace	19
2.5.3 Orálněhistorické prameny k tématu národní identity	21
2.5.4 Strategie sběru dat a použitá metoda	22
2.5.5 Kritéria výběru narátorů	23
2.5.6 Metodika vedení rozhovorů a způsob nahrávání	24
2.5.7 Narátoři: seznam účastníků výzkumu	25
2.6 Literatura	26
3 UJASNĚNÍ POJMŮ	30
3.1 Emigrace a exil	31
3.2 Češi, Slováci a Čechoslováci	34
3.3 Asimilace a integrace	37
3.3.1 Asimilace	38
3.3.2 Integrace	40
3.4 Identita a národní identita	41
3.5 Paměť, vyprávění a orální historie	44
3.5.1 Paměť	44
3.5.2 Rozhovor jako dialog	47
3.5.3 Vyprávění a reprezentace	48
3.5.4 Struktura vyprávění	49
4 POSRPNOVÝ EXIL	51
4.1 Vliv pražského jara	52
4.1.1 Polednový vývoj ve vzpomínkách	53
4.1.2 Reakce Západu	55
4.1.3 Invaze jako zlomová životní událost	58
4.1.4 Konec nadějí	60
4.2 Motivy k odchodu	63

4.2.1	Strach z budoucího vývoje	63
4.2.2	Zklamání z ukončení pražského jara	65
4.2.3	Uplatnění	66
4.2.4	Návrat, nebo exil?	67
4.3	Rakousko	70
4.3.1	Reakce rakouské politické reprezentace	70
4.3.2	Rakouské velvyslanectví v Praze	73
4.3.3	Pomoc uprchlíkům	74
4.3.4	Situace ve Vídni	75
4.3.5	Pomoc UNHCR	78
4.3.6	Vyčkávání	80
4.3.7	Druhá vlna	81
4.4	Švýcarsko	82
4.4.1	Reakce švýcarské politické reprezentace	82
4.4.2	Přijímání československých uprchlíků	85
4.4.3	Změna přístupu k uprchlíkům	89
4.5	Komparace	90
5	INTEGRACE	91
5.1	Strukturální integrace	92
5.1.1	Solidarita	92
5.1.1.1	Rakousko: tradice humanitární pomoci	93
5.1.1.2	Švýcarsko: Tschechoslowakeneuphorie	94
5.1.2	Politický azyl a občanství	96
5.1.2.1	Rakousko	98
5.1.2.2	Švýcarsko	99
5.1.3	Pracovní trh	101
5.1.3.1	Rakousko	103
5.1.3.2	Švýcarsko	104
5.1.4	Ubytování a prostorová koncentrace	106
5.1.4.1	Rakousko	107
5.1.4.2	Švýcarsko	109
5.1.5	Vzdělání	110
5.1.5.1	Rakousko	110
5.1.5.2	Švýcarsko	113
5.1.6	Komparace	114
5.2	Kulturní integrace	115
5.2.1	Znalost jazyka	116
5.2.1.1	Rakousko	116
5.2.1.2	Švýcarsko	118
5.2.1.3	Komparace	121

5.2.2	Kulturní blízkost	122
5.2.2.1	Rakousko: zákon o národnostních menšinách a „šok malých rozdílů“	122
5.2.2.2	Švýcarsko: vystřízlivění	125
5.2.3	Komparace	129
5.3	Sociální integrace	130
5.3.1	Rakousko	131
5.3.1.1	Členství v zájmových organizacích	131
5.3.1.2	Členství v církevních organizacích	131
5.3.1.3	Osobní rovina	132
5.3.1.4	Smíšená manželství	133
5.3.2	Švýcarsko	134
5.3.2.1	Členství v zájmových organizacích	134
5.3.2.2	Členství v církevních organizacích	135
5.3.2.3	Osobní rovina	136
5.3.2.4	Smíšená manželství	136
5.3.3	Komparace	137
5.4	Identifikační integrace	138
5.4.1	Rakousko	138
5.4.2	Švýcarsko	140
5.4.3	Komparace	142
5.5	„Navrátilci“	142
5.5.1	Návraty z exilu před rokem 1968	143
5.5.2	Návraty po srpnu 1968	144
5.6	Význam solidarity	148
6	ČESKOSLOVENSKO VE VYPRAVĚNÍ	150
6.1	Identita a identifikace	150
6.2	Identifikace se státem	152
6.2.1	Dětství a dospívání v diktatuře (1948–1960)	153
6.2.1.1	Znárodnování	154
6.2.1.2	Kolektivizace	155
6.2.1.3	Politické procesy	155
6.2.1.4	Smrt Stalina a Gottwalda	157
6.2.1.5	Měnová reforma	158
6.2.2	Doba tání a šedesátá léta (1960–1968)	159
6.2.3	Československo vzdálené (1968–1989)	163
6.2.3.1	Nostalgie, strach a bezčasí	163
6.2.4	Postoj ČSSR k „emigrantům“	166
6.2.4.1	Aktivita Státní bezpečnosti „proti ideodiverzním centrům“	168
6.2.4.2	Směrnice o úpravě právního postavení exulantů	171

6.2.4.3 „Emigrantské sny“	175
6.2.5 Česká republika blízka (1989–současnost)	176
6.2.5.1 Sametový zlom a návraty.	176
6.2.5.2 „Vy jste si tam žili“	178
6.2.5.3 Rozpad Československa	179
6.2.5.4 Současnost: Evropská unie a otevřené hranice	180
6.2.6 Závěr	182
7 NÁROD V EXILU	184
7.1 Identifikace s českým národem	184
7.2 Česká menšina v Rakousku	185
7.2.1 „Vítězný únor“ a rozkol v menšině	187
7.2.2 Poúnorový exil v Rakousku	189
7.2.3 Jaro a srpen roku osmašedesát	191
7.2.4 Rozdílný pohled na svět	193
7.2.5 Charta 77	196
7.2.6 Nevítání bojovníci	198
7.2.7 Češi jako národnostní menšina	200
7.2.8 Závěr	201
7.3 Češi ve Švýcarsku	202
7.3.1 České spolky ve Švýcarsku do roku 1948	202
7.3.2 Krajské hnutí za druhé světové války	204
7.3.3 Reakce krajanů na únorový převrat	206
7.3.4 Poúnorový exil ve Švýcarsku	208
7.3.5 Než přišlo jaro	209
7.3.6 Krajské hnutí v roce 1968	210
7.3.7 Nový náboj	214
7.3.8 Sedmdesátá a osmdesátá léta ve Švýcarsku – Sokolská župa Švýcarská	216
7.3.9 Sedmdesátá a osmdesátá léta ve Švýcarsku – nové spolky	217
7.3.10 Charta 77 a uprchlíci v osmdesátých letech	218
7.4 Komparace: Český posrpnový exil ve Švýcarsku a v Rakousku	222
7.5 Vyvrácení hypotézy	224
7.6 Národní identita v rozhovorech	226
7.6.1 Český jazyk	226
7.6.2 Česká kultura	230
7.6.2.1 Spolky a kulturní aktivita	230
7.6.2.2 Česká kultura v naracích.	232
8 ZÁVĚREČNÉ SHRNU TÍ	234
8.1 Kategorie integračního procesu	235

8.2 Solidarita	237
8.3 Navrátilci	238
8.4 Česká identita jako kategorie praxe	238
8.5 Identifikace se státem	239
8.6 Identifikace s národem	240
8.7 Sebeporozumění	242
SUMMARY	244
BIBLIOGRAFIE	249
SEZNAM ZKRATEK	262
SEZNAM TABULEK	264
SEZNAM OBRÁZKŮ	265

1 ÚVOD

„Historie je reálná, pokud je o individuálních lidech. Problém s velkými čísly je, že vám smažou tu individualitu.“

(Timothy Snyder, Hydepark ČT24, 3. 10. 2015)

Když se otec budoucí režisérky a scenáristky Zuzany Brejchové krátce po sovětské invazi do Československa v srpnu 1968 rozhlédl po rozstříleném bytě, bylo mu podle slov jeho dcery jasné, že musí pryč. O pár dnů později se rodina připojila k proudu uprchlíků směřujících k rakouským hranicím, které otevřelo, stejně jako většina západního světa, v tu dobu odcházejícím Čechům a Slovákům náruč. Dnes sedí tehdy čtrnáctiletá Zuzana Brejchová ve vídeňské kavárně Ritter a při šálku „wiener Brauner“ popisuje plynulou češtinou tazateli svůj životní příběh odehrávající se většinu jejího života v rakouském hlavním městě. Její poutavé vyprávění otevřelo novou cestu mému výzkumnému projektu, na jehož konci byly desítky nahraných rozhovorů, prostudované stovky stran archivních materiálů a jehož výsledkem se stala tato monografie. Hlavní roli v ní hrají osudy těch, kteří odešli po 21. srpnu 1968 a spojili svůj život s novou hostitelskou zemí, v tomto případě s Rakouskem nebo Švýcarskem.

Jedním z cílů této publikace je popsat a objasnit integrační proces, kterým tito lidé procházeli a poukázat (za použití komparativní metody) na rozdíly jeho průběhu v Rakousku a Švýcarsku. Druhým záměrem knihy, který vychází z analýzy třech desítek nahraných interview metodou orální historie, je zjistit způsob, jakým narátoři prezentovali v rozhovorech českou národní identitu. Jinými slovy v ní jde o pochopení toho, na jakých základech stavěli narátoři, lidé žijící v některých případech za československými hranicemi více než čtyřicet let, svoji příslušnost k českému národu. Jedná se přitom o identitu, která je – slovy sociologů Brubakera a Coopera – kategorií praxe neboli pojmem běžně používaným v sociální komunikaci (stejně jako třída, rasa nebo národ). S odkazem na zmíněné autory

a jejich vlivnou studii *Beyond Identity*¹ jsou pro přesnější rozbor zkoumaného jevu použity pojmy *identifikace a sebeporozumění*.

Výzkumných otázek spojených s oběma zmiňovanými cíli předkládané knihy je celá řada. Například jakým způsobem reagovaly na československé uprchlíky majoritní společnosti v hostitelských zemích a jak toto přijetí ovlivnilo integrační proces? Jak se k nově příchozím postavila česká menšina dané země? Co vůbec znamenalo být Čechem v zemích západní Evropy a jaký byl vztah uprchlíků k bývalé vlasti? Procházel tento vztah během let proměnami? Toto jsou všechno otázky spojené s českým exilem druhé poloviny 20. století, na jejichž základě je strukturována tato kniha.

Její druhá kapitola se věnuje metodologii, použitým pramenům a literatuře, metodice vedení rozhovorů i hypotézám spojeným s exilem a identitou. Rovněž je v ní představena strategie sběru dat nebo kritéria výběru narátorů. Třetí kapitola se zabývá definicí základních teoretických pojmů použitých v této knize: *exil, integrace a identita*. Jsou v ní popsány hlavní teoretické koncepce, na kterých byl vytvořen celý výzkumný projekt. Čtvrtá kapitola popisuje z několika hledisek posrpnový exil. Je v ní stručně nastíněn průběh a pád reformního procesu v Československu a jeho recepce v zahraničí, která se odrazila na velmi benevolentním přístupu západních zemí k uprchlické vlně následující bezprostředně po okupaci země. Pozornost v ní je věnována nejen motivům vedoucím jednotlivce k opuštění Československa, ale i krokům rakouské a švýcarské vlády při přijímání posrpnových uprchlíků. Závěrečná komparace poukazuje na řadu shodných rysů mezi oběma zkoumanými hostitelskými zeměmi, včetně obdobného počtu přijatých žádostí o azyl, shovívavého přístupu při jejich udělování, ale i postupné změny postoje těchto zemí k exulantům v průběhu roku 1969.

Pro popis a analýzu integračního procesu, kterému je věnována pátá kapitola, jsem zvolil teorii profesora Friedricha Heckmanna, která mi umožnila popsat integraci nově příchozích do struktur hostitelské společnosti i zachytit její psychologický rozměr. Podle Heckmannovy teorie se proces integrace skládá ze čtyř rovin (strukturální, kulturní, sociální a identifikační), z nichž každá zachycuje jiným způsobem změny, kterými lidé procházejí v průběhu začleňování do cizí společnosti. Jednotlivým rovinám jsou věnovány podkapitoly rozdělené podle komparovaných zemí na integraci uprchlíků v Rakousku a Švýcarsku. Samostatnou část tvoří potom fenomén, který dle mého názoru stál v základech úspěšného začlenění československých uprchlíků v obou zemích. Spolu s jejich vysokou motivací jím byla obrovská míra solidarity, kterou je zahrnuly hostitelské společnosti. Pojem solidarita je zde analyzována na základě teorie amerického sociologa Jeffreyho Charlese Alexandera.

1 BRUBAKER, Rogers – COOPER, Frederick: *Beyond Identity*. *Theory and Society* 29, 2000, s. 1–47 [online]. Dostupné z: <https://eclass.aegean.gr/modules/document/file.php/SA200/Brubaker%20%26%20Cooper%202000.pdf> [cit. 2022-03-03].

Závěrečné kapitoly se zaměřují výhradně na rozbor nahraných rozhovorů a analýzu národní identity, jak ji prezentovali narátoři. V obou pracuji s termínem *identifikace*. Šestá kapitola je věnována míře ztotožnění se narátorů se zemí jejich původu, tedy s Československem. Narace vztahující se k mateřské zemi se zásadně lišily v závislosti na tom, na jaké období narátoři vzpomínali, přičemž identifikace účastníků výzkumu s jejich vlastní doznala zásadní proměny po sametové revoluci a po vstupu České republiky do NATO a EU. Sedmá kapitola rozebírá identifikaci narátorů s českým národem v exilu, respektive s českými komunitami v Rakousku a Švýcarsku. Je v ní stručně nastíněna historie daných komunit a jejich složitý vývoj ve druhé polovině 20. století a poté jsou zde analyzovány mnohdy rozporuplné vzájemné vztahy mezi posrpnovým exilem a ostatními českými skupinami. Závěrečná podkapitola je výhradně věnována „sebeporozumění“ narátorů jakožto Čechů žijících za hranicemi bývalého Československa, které bylo před půlstoletím jejich vlastní. Právě pohled osob, pro něž životem v zahraničí přestalo být „češství“ samozřejmostí, přidává nový rozměr náhledu na nás samotné. Přitom identita a exil jsou fenomény, které jsou nerozlučně spjaty nejen s českým národem, ale s poválečnou historií Evropy vůbec. Tato publikace přidává další díl do této složité mozaiky moderních dějin.²

Na tomto místě bych rád poděkoval především svému bývalému školiteli a vedoucímu disertační práce prof. PhDr. Jiřímu Hanušovi, Ph.D., jehož cenné rady a připomínky mě nasměrovaly ke zdárnému dokončení badatelského úkolu a jehož trpělivost a smysl pro humor mi byly a jsou trvalou inspirací. Dále velký dík patří všem lidem, kteří se podíleli nejrůznějšími způsoby na výsledné podobě této monografie, ať již samotným narátorům, bez nichž by kniha nikdy nebyla napsána, nebo vedoucím oddělení kateder a institutů, se kterými jsem její přípravu mohl konzultovat, či kolegům a přátelům v jednotlivých archivech a knihovnách. Významné místo zde zaujímá rovněž korektorka Marcela Drahošová, která povýšila text po stylistické stránce na jinou úroveň. Speciální dík si zaslouží také The Wirth Institute for Austrian and Central European Studies, který mi poskytl tolik potřebné zázemí a klid pro samotné psaní knihy. V neposlední řadě patří můj vděk mé rodině, a především mé ženě Tereze, která mi vždy byla nezlomnou oporou a rovněž první čtenářkou následujících stran. Vám všem ze srdce děkuji.

² Migraci v Evropě se mimo mnoha jiných autorů věnuje i profesor nejnovějších dějin a ředitel Institutu pro výzkum migrací a interkulturní studia na univerzitě v Osnabrücku Klaus Jürgen Bade. Z jeho prací vyšlo česky: BADE, Klaus J.: *Evropa v pohybu. Evropské migrace dvou staletí*. Praha 2005.

2 IDENTITA POD LUPOU

Tato kapitola popisuje, jak badatelská práce probíhala a jakými metodologickým postupy jsem se řídil. Z důvodu dvou rozdílných cílů – zkoumání procesu integrace a analýze utváření národní identity narátorů – jsou různé jak použité metody, tak i sledované historické prameny. Nejprve bude nastíněn integrační proces uprchlíků v hostitelských zemích, založený na pramenech převážně institucionální povahy a komparativní metodě, a následně bude dán prostor rozboru získaných rozhovorů a metodě orální historie.

2.1 Za vším hledej...

Během terénních výzkumů v rakouských a švýcarských městech, které se staly základem této monografie, jsem v pozici badatele navazoval kontakty a nahrával rozhovory s lidmi nejrůznějšího věku i profesí. Ti mi poskytli pomoc nejenom s výzkumem samotným, ale často mi dali během rozhovorů možnost nahlédnout do jejich životů a sdíleli se mnou své životní úspěchy, ale i své pády a obavy. Bez jejich pomoci a zájmu o toto téma by kniha nikdy nevznikla. Přepis a analýza nahraných rozhovorů mě často vedly k zamyšlení a k reflexi vlastních pozic. Každý autor má své důvody, proč se zabývá právě oním tématem. Mě samotného k tématu integrace a národní identity přivedla, jak to občas bývá, žena – Francouzka s alžírskými kořeny a krásnýma černýma očima – s níž sdílet osud znamenalo do budoucna nejen učit se novému jazyku, žít v jiné zemi, ale také přijmout její víru a víru její rodiny. Nutně tak přede mnou vyvstala otázka, zda po této změně budu ještě Čechem. Co to vůbec znamená „být Čechem“? Na jakých pilířích stojí nebo by mělo stát „češství“, aby mohlo být zachováno i v cizí zemi?

Právě zkušenosti a životní příběhy lidí, kteří opustili před dlouhými desetiletími svoji vlast, mi pomáhaly nacházet na tyto složité otázky odpovědi. Tématem českého exilu a emigrace, jeho identitou a utvářením českého národa se zabývala celá řada autorů³ a tato kniha na jejich bádání navazuje a čerpá z něj důležité podněty a informace. Její přínos tkví v odlišném přístupu ke zmíněným tématům a v klade ní jiných výzkumných otázek. Komparace českých exilových skupin a míry jejich začlenění v majoritních společnostech hostitelských zemí, stejně jako prezentování národní identity v rozhovorech, se jako cíle výzkumu vyskytují v odborné literatuře ojediněle, respektive mají jinou podobu.⁴

2.2 Různé cíle, odlišné cesty

Jak již bylo zmíněno v úvodu, tento badatelský projekt sledoval dva cíle. K nim se vážou rozdílné metody a prameny a ty dělí tuto předkládanou knihu na několik propojených částí, které se ovšem vzájemně doplňují. Prvním tématem byla integrace českých⁵ uprchlíků, kteří přišli v emigrační vlně koncem šedesátých let, do majoritní rakouské a švýcarské společnosti. Jednalo se přitom o zkoumání integrace na několika úrovních – analyzovány byly kroky vládních i nevládních organizací při přijímání uprchlíků, postoje českých spolků a krajanských organizací, stejně jako aktivity nově příchozích v hostitelských zemích. Komparativní metodou byly následně hledány podobnosti a rozdíly v integraci uprchlíků v Rakousku a Švýcarsku. Oproti magisterské práci, ve které jsem se zabýval výhradně Čechy žijícími ve Vídni,⁶ je optika této monografie jiná, zaměřená více na získání orálněhistorický materiál. Druhým cílem je zde totiž zjištění, jakým způsobem je

3 Českým exilem, krajanskými sdruženími a migrací se kromě akademiků sdružených kolem Centra pro československá exilová studia při Katedře historie FF UPOL zabývá i Stanislav Brouček z Etnologického ústavu AV ČR, který na tato témata napsal několik monografií. O národním obrození a utváření českého národního vědomí se můžeme dočíst v dílech vynikajících historiků, jako byli Miroslav Hroch, Arnošt Gellner, Vladimír Macura nebo Jiří Rak.

4 O začleňování a komparaci etnických skupin do majoritních společností v západní Evropě pojednává výborná kolektivní monografie LUCASSEN, Leo – FELDMAN, David – OLTMER, Jochen (eds.): *Paths of Integration. Migrants in Western Europe 1880–2004*. Amsterdam 2006. Utvářením (specificky židovské) identity v naraci se zase zabývala Eleonóra Hamar z brněnské Masarykovy univerzity. Viz HAMAR, Eleonóra: *Vyprávěná židovství. O narativní konstrukci druhogeneračních židovských identit*. Praha 2008.

5 Ačkoliv se v pramenech v rakouských a švýcarských archívech hovoří o uprchlících z Československa jako o Čechoslovácích (*tschechoslowakische Flüchtlinge*), předmětem mého výzkumu byli především čeští uprchlíci a jejich exilové organizace. Slovenský exil, který byl ovlivněn existencí Slovenské republiky (1939–1945) a poválečným vývojem, zakládal ve druhé polovině 20. století vlastní organizace, nejvýznamnější z nich byl Světový kongres Slováků, ustavený roku 1970. O vztahu českého a slovenského exilu viz například ŠPETKO, Jozef: *Slovenská politická emigrácia v 20. storočí. Jej vzťahy k českej emigrácii a k Čechom*. Praha 1994. Více k pojmům „český, slovenský a československý exil“ nabízí třetí kapitola této knihy.

6 HAVÁČ, Ondřej: *Videařství Češi po 40 letech. Národní identita a integrační proces v naraci českých uprchlíků*

prezentována během rozhovoru národní identita jako kategorie praxe, respektive jaké prvky vybírají narátoři pro zdůraznění své sounáležitosti s českým národem. Snahou bylo rovněž zjistit, zda mezi narátory žijícími ve Švýcarsku a Rakousku existovaly v konstruování přináležitosti k národu nějaké rozdíly, popřípadě zda narátoři kladli důraz na různé (nebo podobné) prvky, které pro ně samotné konstituovaly národní identitu.

2.3 Předmět bádání

Předmětem výzkumu jsou čeští posrpnovní uprchlíci, kteří opustili Československo po invazi vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968 a usadili se v Rakousku nebo Švýcarsku. V průběhu badatelského projektu přibyly z důvodu komparace ještě další dvě skupiny českého exilu. První z nich představují narátoři, kteří opustili nebo byli nuceni opustit zemi svého původu po komunistickém převratu v roce 1948 a stali se tak součástí poulnorové emigrační vlny, druhou skupinu tvoří signatáři Charty 77, respektive osoby, které se dostaly za hranice koncem sedmdesátých a počátkem osmdesátých let. Tyto dvě skupiny byly do výzkumu zahrnuty z několika důvodů. Především měly vztahy mezi tzv. starousedlíky a nově příchozími po roce 1968 vliv na integrační proces posledně zmiňovaných a charakter těchto vztahů výrazně formoval podobu českého posrpnového exilu.⁷ Studium pramenů i odborné literatury tuto tezi potvrdilo.⁸ Významné bylo pro knihu také sledování osudů signatářů Charty 77 a uprchlíků z ČSSR, kteří přicházeli do Rakouska a Švýcarska koncem sedmdesátých a v polovině osmdesátých let. Pro emigraci se rozhodovali za jiných vnitropolitických okolností, a proto i jejich začleňování do majoritní společnosti probíhalo jiným způsobem. Jejich pohled a životní příběhy přidaly této publikaci nový rozměr. Nejenže pomohly formování hypotéz, ale určily i směr dalšího výzkumu. Platilo rovněž, že tito „českoslovenští uprchlíci“ navazovali vztahy především s lidmi spojenými s posrpnovým exilem.

po roce 1968. Diplomová práce na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Brno 2011 [online]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/180640/ff_m/ [cit. 2017-07-12].

7 O vztahu obou emigračních vln například: STAREK, Jana: *Česká menšina a československý exil po roce 1968 ve Vídni*. In: Basler, H. – Brandeis, M. – Kroupa, J. – Starek, J. (eds.): *Vídeňští Češi 1945–2005. K dějinám národnostní menšiny. / Die Wiener Tschechen 1945–2005. Zur Geschichte einer Volksgruppe*. Wien – Praha 2006, s. 300–323.

8 Mnoho příkladů vzájemných antipatií je možné nalézt například ve spolkovém tisku. Viz JONÁŠ, Josef: *Protestujeme!* Vídeňské svobodné listy 31, 2. 8. 1968, s. 1, anebo *K otázce politických a sociálních práv*. Krajské noviny 4, 24. 2. 1977, s. 5.